

potic, v drugem pa potice, ki naj bi se najbolj prilagale posamičnim praznikom, tudi državnim – od novega leta in treh kraljev prek gregorjevega in velike noči do dneva samostojnosti in silvestrovega.

Janez Bogataj praznikov seveda ne omenja brez razloga. Pozna primere, ko so celo sestavljanje protokolarnih jedilnikov, na katerih bi morale biti lokalne jedi v ospredju, spremljale pripombe: »Pa menda ne spet ta

potica ...!« Tudi druge izkušnje kažejo, da v časih, ko se za potrditev regionalnega in lokalnega izvira različnih jedi razplamteva, prave diplomatske vojne zaradi različno bližnjih približkov, ne moremo biti povsem ravnodušni. Predvsem od nas samih je odvisno, kako odločno se bomo postavili za potico, preden se bomo morali – zlasti ker zanjo ni enega samega »pravega« recepta, tako kot za kranjsko klobaso – na kdo ve

kakšnih razsodiščih potegovati za pravico, da jo smemo imeti za tradicionalno regionalno ali kar nacionalno jed, ki nam vsem pričara občutek bližine, pripadnosti, »našosti«. Knjiga *Potice iz Slovenije* bi pri tem, če bi zaradi malomarnosti že prišlo tako daleč, morala biti zmagovito orožje.

MARINA GRADIŠNIK IDR.: »Križem svajt so se podalə pa sujo ruobo ponujalə«.

Pregled ribniškega krošnjarjenja od patenta leta 1492 do danes; JZ Rokodelski center – zavod za rokodelstvo, muzejsko in galerijsko dejavnost, Ribnica 2012, 185 str.



Projekt »Križem svajt so se podalə pa sujo ruobo ponujalə«, ki so ga ob 520-letnici krošnjarskega patenta leta 2012 izpeljali v Muzeju Ribnica, z razstavo, katalogom in multimedijско vsebino, podaja pregled ribniškega krošnjarjenja od leta 1492 do danes. Zgodba o krošnjarstvu, načinu prodaje najrazličnejšega blaga in prodaje na terenu, ki so močno zaznamovali predvsem ribniško-kočevsko območje, se je začela že pred letom 1492, ko je bil izdan krošnjarski patent.

Avtorica prvega poglavja, mag. Marina Gradišnik, predstavlja okoliščine nastan-

ka tega dokumenta, ki je omogočil razcvet krošnjarske trgovine na omenjenem območju in spodbudil razvoj različnih oblik krošnjarstva tudi v okoliških krajih. Privilegij o prostem trgovanju je v zadnjem obdobju svojega vladanja leta 1492 potrdil cesar Friderik III. Habsburški (rimsko-nemški cesar, 1415–1493). Zapis se je ohranil v listini iz leta 1571, v kateri je nadvojvoda Karel II. s prepisom stare določbe in lastnim dodatkom znova potrdil svobodno trgovino, žal pa iz prispevka ne vzvemo, kje hranijo izvornik. Tako kot drugi privilegiji je bil tudi krošnjarski v naslednjih stoletjih še večkrat ponovno potrjen, vse do zadnjega patenta Franca Jožefa v letu 1852, ki je veljal vse do izida jugoslovanskega obrtnega zakona 1931. Ribniško krošnjarstvo pa se je ohranilo kot tradicija vse do danes: suho robo prodajajo pred trgovskimi centri, na sejmi in od hiše do hiše.

V drugem poglavju dr. Marija Počivavšek iz Muzeja novejšje zgodovine Celje piše o razvoju in pomenu trgovine na splošno, s poudarkom na krošnjarjenju kot obliki trgovanja in krošnjarjih v luči vsakokratne obrtne zakonodaje v 19. in 20. stoletju.

V naslednjih treh poglavjih Nadja Kovačič iz Pokrajinskega muzeja Kočevje, Mojca Šifrer Bulovec iz Loškega muzeja Škofja Loka in Polona Rigler Grm, direktorica Muzeja Ribnica, predstavljajo različne vrste krošnjarjenja: prva kočevsko in kočevarsko krošnjarstvo z mešanim blagom in lastno suho robo (škafarstvom), druga

krošnjarstvo z lončenino in tretja suhorobarstvo. Med vrste krošnjarstva spadajo še krošnjarstvo jajčaric in kostanjarjev (str. 49).

Značilnost kočevskega in kočevarskega krošnjarjenja je bila prodaja živine, platna in doma izdelanih lesenih predmetov, sprva na Hrvaško, potem pa širom po Evropi, zlasti po nemških mestih. Dovoljeno jim je bilo trgovati z laškim oljem, agrumi in drugim sadjem, vinom, ribami in začimbami, tihotapili so sol, nekateri so v jesenskem času postali kostanjarji. Krošnjarji iz zgornje Kolpske doline so opravljali še druge oblike svojega poklica: nekateri so sezonsko popravljali ure (urmoharji), drugi pa brusili žage (žagmojstri). Presenetljivo je število moških »hauzirarjev«, ki so se v 19. stoletju ukvarjali s »hauziranjem« (iz nem. hausieren, krošnjariti): ob koncu stoletja naj bi jih bilo kar 4000. Njihova vloga je bila večkrat protislovna: po eni strani naj bi prinašali svojim družinam višjo življenjsko raven in uživali naj bi splošno spoštovanje, po drugi strani pa so bili oddaljeni od domačega praga in odtrgani od zemlje. Ker so s sabo jemali tudi sinove, so jim očitali, da zanemarjajo njihovo šolanje.

Krošnjarjenje kočevskih Nemcev je izumrlo z njihovo izselitvijo po drugi svetovni vojni. Podobna je bila tudi usoda Poljancev in Osilničanov. Moški, ki so krošnjarili večino svojega življenja, so si morali poiskati delo v bližnjih tovarnah in trgovinah.

Poleg suhorobarstva se je v nekaterih vaseh

* Mag. Tita Porenta, prof. zgod. in univ. dipl. etnol., muzejska svetovalka, Muzeji radovljiške občine – Mestni muzej Radovljica. 4240 Radovljica, Linhartov trg 1, mestnimuzej@siol.net.

v ribniškem okraju razvila tudi lončarska obrt. Teh vasi (Rakitnica, Blate, Dolnja vas, Prigorica in Lipovec) se je zato oprijelo ledinsko ime »u lončarijah«. Izdelovali so lonce, skleda, kozice, pa tudi lončene igrače. V prispevku Mojca Šifrer Bulovec opisuje, kje in kako so lončarji svoje izdelke prodajali. Sprva je bilo to tovarništvo, na lastnih hrbtih ali na hrbtih konj, v 19. stoletju je že prevladovalo furmanstvo, nato prevoz na sejme z vlakom, pozimi tudi s sanmi. Precej lončenine so prodali na Primorsko in v Istro, pa tudi doma in v Ljubljano. Čeprav so lončarski krošnjari povečini prodajali le svoje izdelke, pa je Mojca Šifrer Bulovec v starejšem časopisu zasledila še zanimiv podatek o tem, da so ribniški lončarji že konec 18. stoletja po terenu ponujali tudi semena krompirja skupaj z navodili, ki jih je leta 1783 izdala cesarica Marija Terezija, da bi na podeželju zmanjšala lakoto.

Suhorobarji ali rešetarji iz Ribnice so imeli na domače okolje velik kulturni in ekonomski vpliv. Po njihovi zaslugi se je razvijala suhorobarska obrt v rodni vasi, saj so domov prinašali vse vrste novosti in napredek, z zaslužkom pa zviševali življenjsko raven svojim družinam in celemu kraju. Njihova vloga je bila do pojava trgovin nenadomestljiva, saj je za razliko od sejmov zagotavljala stalno ponudbo tudi na podeželju. Polona Rigler Grm krošnjarstvo povezuje tudi z migracijami, krošnjarje pa opredeljuje kot družbeno-poklicno skupino, ki povezuje obrt, torej izdelovalce obrtnih izdelkov, s trgovino, torej posrednikom, in storitvami oz. popraviljavci izdelkov. Poleg lesenih suhorobarskih izdelkov so prodajali tudi igrače. Izdelke so menjali za denar, včasih le za prenočišče, ponekod tudi za žito ali vino, odvisno od kraja in strank. Število ribniških suhorobarjev je zraslo predvsem po uveljavitvi obrtne svobode leta 1859. Na začetku 20. stoletja jih je bilo okoli 20, pred 2. svetovno vojno pa že 600. Nekateri so svoj podjem v posameznih obdobjih razširili v zalaganje svojih kolegov ali na prodajo v svojih in drugih trgovinah, na sejmih, v okviru kmetijskih zadrug, na spletno trgovanje in grosistično prodajo v tujino. Polona Rigler Grm prispevek sklene s povzetkom o življenju zdomarjeve družine in njegovem načinu življenja v kvartirjih, torej na območju prodaje, ki je bil prilagojen navadam v mestu oz. na podeželju.

Vasja Pavlin, mlada kustosinja etnologinja v Ribniškem muzeju, v svojem prispevku

razmišlja o tem, kje vse še dandanes srečamo lik ribniškega krošnjarja; ta namreč navdihuje prenekatere glasbenike in pisce besedil, likovne ustvarjalce, podjetnike. Slovenski mediji o Ribničanu največkrat pišejo kot o šegavem in podjetnem trgovcu. Z zgodbami in »nabrušenim jezikom« večkrat nastopa tako v časopisnih člankih kot v radijskih in televizijskih oddajah. Lik krošnjarja se podobno kot kurenti pojavlja tudi na protokolarnih in turističnih prireditvah v domačem okolju, na državni ravni in v tujini.

Posebej zanimiv je prispevek dr. Mojce Ravnik, znanstvene svetnice iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, ki je za katalog prispevala zgodbi o življenju beograjskih Slovencev od nastanka skupne države Jugoslavije do danes, in srečanju z Ivanom Debeljakom, ki je v Beogradu ustanovil podjetje za prodajo suhe robe.

Naključni sogovorniki (Slovenci, ki živijo v Beogradu) so avtorici pripovedovali predvsem o vzrokih za selitev in bivanje v Beogradu, o načinu življenja doma in v poklicnem okolju, o družabnih stikih, o odnosu Beograjčanov do njih ter o stikih z rodno Slovenijo. Avtorica je ugotavljala, da so se različne zgodovinske in politične okoliščine ter stiki med Slovenijo in Srbijo vedno zrcalile tudi v življenjskih zgodbah beograjskih Slovencev in glede na to je nihala tudi njihova številčna navzočnost v mestu, stalnica je ostajalo le dejstvo, »da je bilo to mesto državna prestolnica z veliko koncentracijo politične in gospodarske moči, križišče in stičišče različnih kultur in nacionalnosti, ki je privlačilo priseljence z vseh strani.« Slovence v Beogradu je povezovalo društvo Sava, kjer je Mojca Ravnik spoznala tudi podjetnega suhorobarja Ivana Debeljaka, z njim posnela obsežen intervju, v Muzeju Ribnica pa so pozneje o njem posneli film (Sita in rešeta mojstra Debeljaka 2012) in ga vključili v razstavo. Pregled razvoja krošnjarstva sklene prispevek Anice Mohar, knjižničarke iz Knjižnice Miklova hiša, ki je zbrala literarne zapise o liku ribniškega krošnjarja – suhorobarja in lončarja v ljudski in umetni pripovedi ter pesmi. Iz tega seznama je razviden tudi močan prispevek rojakinje dr. Zmage Kumer (1924–2008), sodelavke Glasbeno-narodopisnega inštituta ZRC SAZU; leta 2013 so ji v muzeju uredili spominsko sobo.

Med viri, ki so jih avtorice uporabljale pri pripravi prispevkov, so navedeni fond trgovskih združenj iz Arhiva Slovenije,

obrti in trgovski redi ter starejše časopise. Med lokalnimi viri so uporabile fonde Zgodovinskega arhiva Ljubljana za Ribnico in številne intervjuje, ki so jih opravile na terenu s krošnjarji in njihovimi domačimi. Poleg avtoric kataloga pa je treba omeniti še druge raziskovalce krošnjarstva in zdomarjev, med zgodovinarji Marjana Drnovška in Mitja Ferenca, med etnologinjami in etnologi pa Marijo Makarovič, Ljudmilo Bras, Ireno Rožman, Janeza Bogataja, Polono Šega, Janka Trošta in nekatere mlajše.

V drugem delu kataloga je predstavljen povzetek razstave, ki je nastala na podlagi prispevkov v prvem delu kataloga. Na njej so avtorice želele čim širše predstaviti razvoj in pomen krošnjarstva ter poudariti posebnosti, ki jih je pustilo v ribniški dolini. V muzeju so posneli tudi dokumentarna filma, enega leta 2008 z že omenjeno zgodbo družine Cvar - Debeljak iz Beograda, v drugem pa nekdanji krošnjar Rudi Zajec v zgodnjih 90. letih 20. stoletja prikazuje sestavljanje suhorobarske krošnje. Na koncu je dodano fotografsko gradivo iz arhivov drugih slovenskih muzejev in družinskih arhivov Debeljak in Klun. Razstava je bila na ogled v Muzeju Ribnica med 26. oktobrom 2012 in 27. septembrom 2013.

Vsi prispevki in katalog uporabljenega gradiva na razstavi so prevedeni tudi v angleški jezik. Muzej Ribnica je bil za razstavo in katalog leta 2013 nagrajen z Murkovim priznanjem. V predlogu je navedeno, da je Ribniški muzej z razstavo in obsežnim katalogom:

sklenil dolgoletna prizadevanja za sistematično in celovito predstavitev suhorobarstva in lončarstva s krošnjarjenjem, ki so dajali tem krajem poseben pečat, in ime Ribnice, s tem pa tudi Kranjske, ponesli v svet (27. podelitev...2013: 152–153).

Vira

27. PODELITEV Murkove nagrade, Murkovega priznanja in Murkove listine: Slovenski etnografski muzej, 11. november 2013. *Glasnik SED* 53/3,4, 2013, 149–153.

SITA IN REŠETA MOJSTRA DEBELJAKA. Rokodelski center Ribnica in Društvo Sava Beograd, 2012. Scenarij in strokovno vodstvo: Polona Rigler Grm in Dragomir Zupanc; režija: Dragomir Zupanc. Mini DVD, 45 min., etnografski film.